

گزارش «فرهیختگان» از یک ظرفیت بزرگ فرهنگی در دانشگاه که نه می دانیم چند تا هستند و نه راه استفاده از آنها را بلدیم

موزه‌های دانشگاهی را به موزه سپرده‌ایم!

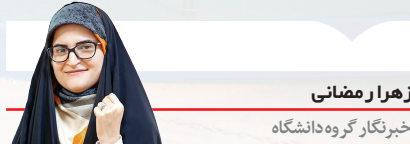

که دانشگاه‌شان صاحب موزه است. عدم توجه به پیشرفت‌های دنیا در حوزه موزه‌داری و عقب ماندن برای استفاده از تکنولوژی‌های جدید در حوزه موزه‌ها حتی موزه‌های دانشگاهی را هم باید از دیگر معضلات این حوزه دانست. در این گزارش به مناسبت روز موزه به سراغ رئیس موزه علوم و فناوری کشور و همچنین یکی از اساتید باستان‌شناسی رفیتیم تا مرور کوتاهی بر فعالیت موزه‌های دانشگاهی در ایران داشته باشیم.

چالش‌های مختلفی همراه شود. یکی از آنها را باید عدم توجه کافی از سوی مسئولان دانشگاهی به این حوزه دانست؛ درحقیقت برای بسیاری از موزه‌های دانشگاهی کمبود نیروی انسانی متخصص خود چالش بزرگی برای آن محسوب می‌شود. عدم اختصاص بودجه‌های کافی باعث شده تا فرهنگ‌سازی درستی هم در این زمینه شکل نگیرد تا جایی که حتی شاید بخشی از دانشجویان یک دانشگاه حتی در جریان نباشند

داده جهانی موزه‌های دانشگاهی هم از ایران اطلاعات ۲۵ موزه را ثبت کرده است. اگرچه این روزهای چالش هویتی یکی از دغدغه‌های مدیران و متخصصان حوزه علوم اجتماعی به‌ویژه در فضای مراکز آموزشی است اما توجه خاصی به استفاده از پتانسیل بزرگ موزه‌های دانشگاهی برخلاف روند معمول کشورهای جهان نمی‌شود. نبود متولی مشخص برای موزه‌های دانشگاهی باعث شده تا این حوزه با

دانشگاهی در کشور دانست. این جریان در سال‌های بعد از انقلاب هم ادامه یافته است. البته موزه‌های دانشگاهی کشور تنها به خیابان انقلاب محدود نمی‌شوند و دانشگاه‌های استانی هم‌مانند شیراز هم با داشتن موزه‌ای به نام «موزه تاریخ طبیعی شیراز» در زمره دانشگاه‌های صاحب موزه قرار می‌گیرد. هرچند آمار دقیقی هم از موزه‌های دانشگاهی وجود ندارد و تعداد آن بین ۳۰ تا ۳۵ موزه معرفی شده است. پایگاه

زهرار مضانی

خبرنگار گروه دانشگاه

موسسه باستان‌شناسی دانشگاه تهران که در سال ۱۳۳۶ در راستای انجام کاوش‌های مرتبط با این حوزه تأسیس شد را باید آغاز راه ایجاد موزه‌های

عضو هیات علمی دانشگاه تهران:

موزه‌ها اولویت آخر در دانشگاه‌های کشور هستند

کنیم، را نداشتیم. البته موزه‌ها مشکلات زیادی دارند و از حیث مالی در تنگنا هستند. نکته دیگر اینکه چند درصد از نیروهای مستقر در موزه‌های کشور متخصص هستند؟ مثلاً فردی رشته تحصیلی‌اش علوم ندارند، اسناد مجبور است به‌طور مثال ۱۰ میلیون است؛ در حالی که امین اموال موزه بریتانیا خود اسناد سکه‌شناسی بوده است. قطعاً این مسائل اثرگذار است.»

از پژوهش در حوزه موزه‌ها می‌ترسیم!

او تصریح کرد: «از اینکه بخواهیم سراغ پژوهش در حوزه موزه برویم، می‌ترسیم؛ چرا که کارهای آنجا بسیار سخت است، یعنی اگر می‌خواهیم یک مقاله درباره موزه بنویسیم، از آنجا که خود موزه‌ها عکاس ندارند، اسناد مجبور است به‌طور مثال ۱۰ میلیون تومان هزینه عکاسی کند و باید چندماه از وقتش را در رفت‌وآمد باشد؛ قطعاً این مساله باعث می‌شود که افراد ترجیح دهند از ظرفیت کتابخانه برای انجام پژوهش‌شان استفاده کنند. مولفه دیگر بحث تعاملات بین‌المللی است و این سوال مطرح می‌شود که موزه‌داران ما تا چه میزان در دوره‌های آموزشی خارج از کشور شرکت کرده‌اند؟ در حالی که کشوری نه مانند ترکیه، بلکه سودان هم چندده برابر ما موزه‌داران آنها در چنین دوره‌هایی شرکت کرده‌اند. اسناد دانش موزه‌داران ایران با تجربه‌ای است یا همان نکاتی که در دانشگاه‌ها فرا گرفته‌اند.»

موزه‌ها بهترین مکان یادگیری‌اند

عضو هیات علمی دانشگاه تهران با تأکید بر اینکه قطعاً طرح عیب‌ها و انتقاد کردن، کار آسانی است اما ارائه راهکار برای حل آن کار دشواری است، تصریح کرد: «متولیان این حوزه مانند میراث فرهنگی باید به تدریج موزه را به عنوان یک حوزه تخصصی ببینند. به جرات می‌گویم که موزه‌ها در دانشگاه تهران به عنوان دانشگاه مادر کشور آخرین اولویت محسوب می‌شوند و البته در دیگر دانشگاه‌ها هم همین است؛ در حالی که موزه دانشگاه منچستر بسیار پویاست. اصلاً سوال این است که موزه تاریخ طبیعی دانشگاه تهران تا چه میزان توانسته خدمات به غیر از دانشجویان ارائه دهد، چقدر دانش آموز در آنجا رفت‌وآمد دارد؟ در حالی که بهترین مکان برای یادگیری این قشر است.»

هیچ‌گاه به درآمدزایی از موزه‌ها فکر نکردیم

ده‌پهلوان بیان داشت: «ما هیچ‌گاه به این فکر نکرده‌ایم که می‌توان از موزه درآمدزایی کرد و بستری برای ترویج فرهنگ و هنر به جامعه باشند. باید به این مساله هم توجه شود که برخی موزه‌های ما ماهیت علمی دارد و به‌خاطر دارم در یک برهه بنده مدیر موزه‌باغ نگارستان و مقدم دانشگاه تهران بودم و مامور شده بودم که موزه دانشگاه تهران را راه‌اندازی کنم. در همین راستا ۱۲ هزار سند را مربوط به مفاخر دانشگاه آماده کرده بودیم اما مدیر بعدی عنوان کرد که این مساله جزء اولویت‌ها نیست و باید آن را کنار بگذاریم، در حالی که تک‌تک بزرگانی که داشتیم زندگی‌شان برای دانشجویان جوان آموزنده بود. اصلاً امروز جایی داریم که اسناد مربوط به اساتیدی مانند ملک‌الشعراى بهار و... را نگهداری کند؟ اصلاً چه میزان دانشجویان را با نسل بزرگان آشنا کرده‌ایم؟»

مصطفی ده‌پهلوان، استاد باستان‌شناسی دانشگاه تهران با تأکید بر اینکه فرهنگ در کشورمان کاربردی نیست، گفت: «چه از این حیث که فرهنگ در جامعه، اقتصاد و مسائل سیاسی چه تأثیری دارد و اگر

بخواهیم به صورت تخصصی‌تر نگاه کنیم که شامل میراث فرهنگی می‌شود، باید عنوان کرد که این بخش اصلاً جزء اولویت‌مان نیست و دلایل هم این بوده که چون کشور نفت دارد، پس تأمین هستیم و از این رو حوزه‌هایی مانند موزه، جزء مباحث به‌اصطلاح لاکچری می‌شود، یعنی هیچ‌گاه مانند کشورهای پیشرفته که معتقدند موزه عالی‌ترین نهاد فرهنگی به شمار می‌رود، به این حوزه نگاه نکرده‌ایم.»

او ادامه داد: «در سال ۲۰۰۴، نزدیک به سه‌ماه در انگلستان بودم و یک دوره عالی موزه‌داری و مدیریت میراث در آنجا برگزار شد، درست است که کشورهای توسعه‌یافته از حیث امکانات و تجهیزات ۵۰ تا ۱۰۰ سال از ما جلوتر هستند، اما از لحاظ فکری نزدیک به ۳۰۰ سال از ما جلوتر هستند، یعنی بسیاری از مسائل برای آنها حل شده و در همین راستا موزه برای آنها فضای کاربردی، آموزشی، پژوهشی و اجتماعی به حساب می‌آید، به‌طور مثال موزه بریتانیا روزانه هشت‌هزار نفر بازدیدکننده دارد و بلیتی هم دریافت نمی‌کند، این نشان از تفاوت دیدگاه به این حوزه است. همچنین این‌طور نیست که یک نفر تنها یک‌بار به موزه برود؛ چرا که آنها کارها و رویدادهای فرهنگی و اجتماعی مختلفی را برگزار می‌کنند اما وضعیت در ایران این گونه نیست.»

عضو هیات علمی دانشگاه تهران افزود: «یکی از مباحثی که در انگلستان در سال ۲۰۰۴ دنبال می‌شد، این بود که چطور می‌توان از طریق موزه امید به زندگی را در میان کهنسالان بالا برد، در همین راستا این امکان فراهم شده بود که بتوانند اشیای تاریخی را با دست‌هایشان لمس کنند. نکته دیگر اینکه موزه بریتانیا نزدیک به ۸۰۰ نیروی داوطلب دارد که به‌صورت رایگان به امور موزه کمک می‌کنند. اما ما در موزه ملی کشورمان و دیگر موزه‌های بزرگ‌مان، اگر دانش‌آموزان را به موزه می‌بریم، فارغ از اینکه چه مقطعی هستند، وقتی از آنها نظرسنجی می‌کنیم که حضور در موزه برای آنها جذاب‌تر بوده یا حضور در پارکی مانند ارم، پارک را انتخاب می‌کنند. از طرف دیگر در موزه به آنها می‌گویند که باید ساکت باشند، دانش‌آموز مقطع راهنمایی که سرشار از انرژی است باید نزدیک به دو ساعت حرف نزده، این کار باعث می‌شود آنها برای خروج از موزه لحظه‌شماری کنند.»

ویرترین برخی موزه‌ها ۶۰ سال بدون تغییر مانده است

ده‌پهلوان با بیان اینکه ویرترین‌های موزه‌های ما ۶۰ سال است که تغییر نکرده‌اند، گفت: «ما هنوز یک اپلیکیشن جذاب در حوزه موزه نداریم، در حالی که امروز دنیا به سمت هوش مصنوعی می‌رود. زمان کرونا ما توان این را که محتوای مجازی برای مخاطبان تولید

رئیس موزه علوم و فناوری:

نبود متولی مشخص مهم‌ترین چالش موزه‌های دانشگاهی است

و آموزش کشور کند. مشکل دیگر ما این است که موزه‌های دانشگاهی متولی خاصی ندارد، هر چند که چند سال پیش یک جمعی از موزه‌های دانشگاهی ایجاد کردیم تا بتوانیم از این طریق به‌رشد این موزه‌ها کمک کنیم؛ البته منظور این نیست که متولی این موزه‌ها ما باشیم؛ اما می‌خواستیم بستر را برای کمک کردن به آنها فراهم کنیم و سالانه هم جلساتی از طریق این مجمع برگزار می‌شود، اما هنوز این مجمع به ثبت نرسیده هر چند که تلاشی می‌کنیم امسال این اتفاق بیفتد.»

تعدد موزه‌های علوم از مولفه‌های توسعه‌یافتگی امروز است

او با بیان اینکه آمار دقیقی از موزه‌های دانشگاهی وجود ندارد، بیان داشت: «اما موزه‌هایی که پتانسیل آن را دارند که یک مرکز علم باشند، تعدادشان به ۳۰ تا ۳۵ موزه می‌رسد؛ البته طبیعتاً تعداد موزه‌های دانشگاهی بیشتر است اما با توجه به ظرفیت آنها نمی‌توانند براساس شاخص‌ها در حد یک موزه جامع در نظر گرفته شوند. نکته‌ای که نباید فراموش کرد این است که مهم‌ترین چالش موزه‌های دانشگاهی همان بحث متولی در هر دانشگاه است که بودجه خاصی برای آنها در نظر گرفته نمی‌شود؛ در مقابل نیروی انسانی را هم باید چالش دیگری دانست. یعنی شاید موزه‌هایی داشته باشیم که بسیار هم خوب باشند، اما تنها یک نفر آن را اداره می‌کند که همین خود زمینه‌ساز ایجاد مشکلاتی می‌شود.»

رئیس موزه علوم و فناوری بیان داشت: «امروز در دنیا یکی از معیارهای توسعه‌یافتگی را تعدد موزه‌های علوم و فناوری آن می‌دانند؛ اما به این حوزه هم در کشور توجه نشده است. امروز در همه زمینه‌های آموزشی در دنیا، موزه‌های علوم پیشرو هستند که نقش آموزشی خود را ایفا می‌کنند و قطعاً این موزه‌ها می‌توانند نقش مهمی در تحقق توسعه پایدار داشته باشد. قطعاً در مدارس و دانشگاه‌ها مباحث به صورت نظری و به اصطلاح خشک تدریس می‌شوند، اما موزه‌های علوم، مراکزی هستند که می‌توانند نقش مهمی را برای ورود جوانان به بازار کار داشته باشند. البته این تنها وظیفه آنها نیست، بلکه در این موزه‌ها آموزش برای همه سنین مطرح است و از این حیث این موزه‌ها اهمیت پررنگی در حوزه آموزش دارند.»

باید در هر استان حداقل یک موزه علوم و فناوری داشته باشیم

جلیلی گفت: «هدف یک جامعه و مراکز علمی این است که بتواند افرادی را تحویل جامعه دهند که مفید هستند، قطعاً این درجه مفید بون در سنین مختلف متفاوت است و مراکز آموزش غیررسمی مانند موزه‌های علوم و فناوری کمک زیادی می‌کنند که کارایی را به افراد در سنین مختلف برگردانند. نگاه کنید امروز فارغ‌التحصیلان حتی در دوره دکتری بعد از مدتی به دوره‌های بازآموزی می‌روند که بتوانند خود را با وضعیت روز وقف دهند و یکی از کارهای موزه‌های علوم و فناوری هم همین است. با این حال ما تنها یک موزه علوم و فناوری در کشور داریم؛ در حالی که حداقل باید در هر استان یکی از این موزه‌ها را داشته باشیم.» او بیان داشت: «ما در موزه علوم و فناوری استقبال خوبی را از سوی مدارس، دانشگاه‌ها و حتی مردم عادی داشتیم؛ اما مشکل اینجاست که پیش از کرونا فضای مناسبی را برای این کار نداشتیم و معتمد اگر سرمایه‌گذاری را در این حوزه داشته باشیم، حتماً استقبال به مراتب بهتر می‌شود. موضوع اساسی این است که موزه‌های علوم و فناوری مراکزی نیستند که در آن تنها مراجعه‌کننده از وسایل بازدید کند، بلکه امکان استفاده از آنها وجود دارد و همین تعامل با وسایل مختلف ظرفیت خوبی را در اختیار این موزه‌ها گذاشته است. اما قطعاً یک موزه علوم و فناوری برای کشورمان کافی نیست.»

رئیس موزه علوم و فناوری گفت: «موزه‌های دانشگاهی ما به دلیل محدودیت‌هایی که دارند، نمی‌توانند مخاطبان زیادی هم جذب کنند و این موضوع جای تأسف دارد.»

سیف‌الله جلیلی، رئیس موزه علوم و فناوری با بیان اینکه اولویت بودن یا نبودن موزه در هر کشوری به عوامل مختلفی می‌بندد، گفت: «فرهنگ یکی از همان عوامل موثر در این حوزه است؛ یعنی اینکه آیا واقعاً از دوره دبستان، اطلاعاتی درباره موزه و نقش موزه‌ها به دانش‌آموزان می‌دهیم یا خیر؟ نگاه خودمان به

موزه‌ها این گونه بوده که فضایی وجود دارد که در آن اشیای تاریخی در معرض نمایش قرار می‌گیرد. در صورتی که می‌دانیم پشت هر شی، تاریخ نهفته است و اگر بتوانیم این تاریخ را به فرزندانمان ارائه دهیم، طبیعتاً آنها به اهمیت موزه پی می‌برند. مولفه دیگر سیاستگذاری‌های کلانی است که در هر کشوری وجود دارد. سوال این است که آیا سیاستگذاران به نقش موزه‌ها واقف هستند یا خیر؟ قطعاً باید آنها به این نتیجه برسند که موزه‌ها نقش مهمی در فرهنگ‌سازی و توسعه فرهنگی یک کشور دارند. اگر این دو مولفه تغییر کند، قطعاً شرایط موزه‌داری هم دیگر مانند وضعیت فعلی نخواهد بود.»

موزه‌داران باید راه‌های جدیدی

را برای ارتباط با مخاطبان پیدا کنند

او ادامه داد: «در سال‌های اخیر توجه ویژه‌تری به موزه و موزه‌داری شده است؛ اما مساله مهم این است که بعد از کرونا تغییرات زیادی در دنیا رخ داده که جنبه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی داشته و معتمد طبیعی است که بعد از این همه‌گیری، توجه به موزه‌ها کم شود و حالا باید تلاش شود تا موزه‌ها با شرایط جدید سازگار شوند. یعنی موزه‌داران باید راه‌های جدیدی را برای ارتباط با مخاطبان پیدا کنند تا از این طریق هم به دوران قبل کرونا و شاید بهتر از آن برسند. اما مشکلی که در کشور ما و بسیاری از کشورها وجود دارد، این است که به موزه‌ها با نگاه تزئینی نگریسته می‌شود در حالی که اگر بتوانیم به آنها با نگاه آموزشی بنگریم، قطعاً جایگاه‌شان را در بخش‌های مختلف پیدا می‌کنند.»

رئیس موزه علوم و فناوری تصریح کرد: «در موزه‌های علوم و فناوری تفاوت بنیادین با موزه‌های سنتی وجود دارد؛ چرا که یکی از مهم‌ترین اهداف موزه‌های علوم، ارائه آموزش‌های غیررسمی در کنار آموزش‌های رسمی است. یعنی هدف آنها آسان‌سازی مفاهیم علمی، حفظ تاریخ علمی و... است اما متأسفانه در کشورمان موزه‌های علوم اصلاً توسعه پیدا نکرده‌اند و ما جزء اولین موزه‌هایی هستیم که در تهران در حوزه علوم و فناوری فعالیت می‌کنیم و در ابتدا توجه زیادی هم به آن صورت نگرفت، هر چند که امروز روند روبه‌رشدی را دنبال می‌کنیم. در مقابل بسیاری از موزه‌های دانشگاهی هم وضعیت تقریباً همین است، چرا که بسیاری از آنها صرفاً به دلیل علاقه یک شخص و عضو هیات علمی ایجاد شده است که امکان توسعه و استفاده قابل توجهی از آنها وجود دارد اما باز هم توجهی به آنها نمی‌شود. دلایل این است که این موزه‌ها زیر نظر دانشگاه‌ها هستند و با توجه به وظیفه آموزش و پژوهشی که دانشگاه‌ها دارند، طبیعتاً موزه‌ها اولویت آنها نیستند.»

بسیاری از روسای دانشگاه‌ها موزه‌ها را تزئینی می‌دانند

جلیلی گفت: «بسیاری از روسای دانشگاه‌ها موزه‌های دانشگاهی را در برخی موارد تزئینی می‌دانند در حالی که هر موزه دانشگاهی می‌تواند در یک حیطه خاص یک موزه علوم و فناوری باشد که می‌تواند کمک زیادی به توسعه فرهنگ